

MOBNINGENS DIMENSIONER

Mobning handler om mere end sociale færdigheder. Mobning er en udfordring til moralsk og personlig dannelse.

Kampen mod mobning er en opgave for både gartner og opdagelsesrejsende . . .

For PPR-psykologer er mobningen altid mentalt til stede, luskende i baggrunden eller oppe og blinke på lystavlen. Der er en veludviklet diskursivitet omkring mobning.

De umiddelbart mest iøjnefaldende diskurser er den rationelt "psykopædagogiske" og en mere foruroligende, arkaisk menneskelig.

Det kunne minde om udsigten til to meget forskellige landskaber: I forgrunden den psykopædagogiske planteskole, hvor der opdrages og ydes omsorg, med et vågent øje for den enkeltes potentiale og sårbarhed. Til den anden side en udisciplineret urskov, med sine helt egne ubarmhjertige love, og livsfarlige arkaiske væsener gemt i det dampende mørke. Baggrunden, det, som giver billedet mening, er det samfundsmoralske grundlag, som mobbeforskning og -forebyggelse en gang udsprang af.

Efter et årti med "psykopædagogisk" udviklingsarbejde og forskning kan det være inspirerende at rette det reflekterende blik mod denne blegnede baggrund, som også er fundamentet for moderne mobbeforskning og -praksis.

Fundamentet

Dan Olweus, den skandinaviske mobbeforsknings urfader, lagde grunden for over tyve år siden. Hans arbejde er bygget på moralsk overbevisning. Olweus' udgangspunkt er et rødglødende engagement i børns demokratiske rettigheder: "Det er en grunnleggende

- ► ► demokratisk rettighed for en elev at kunne kjenne sig trygg på skolen og slippe å bli gjenstand for overgrep og fornedrende behandling" (1992.). Svarende til det demokratiske samfunds basale moralitet: Vold og undertrykkelse må modarbejdes.

Brændpunktet er fordringen til at opdrage til moralsk og social ansvarlighed og den sociale dynamik. Olweus arbejder med den sociale og moralske dimension, gruppeprocesser og moralsk bevidsthed.

Senere mobbeforskning blev voldsomt påvirket af forskningen i "Emotional Intelligence", "social skills" og tilknytningsforskning. Det pædagogiske aksiom blev nu, lidt tilspidset, at "Emotional Intelligence" er krumtapen i "social kompetence" og herved nøglen til at forebygge mobning og anden uønsket social adfærd. Den etiske og moralske dimension skrumper ind, mobning er et fortrinsvis pædagogisk og psykologisk fænomen.

Betyder det, at problemets virkelige kerne er blottet? Måske. Men først et blik på ståstedet lige nu.

Det kleinianske billede

Mobning kan ses som endnu en form for menneskelig ondskab og lader sig forbinde med opfattelsen af "det onde" som noget allestedsnærværende, uudryddeligt, lurende på det svage menneske (Frykman, 1993). I det kleinianske perspektiv er ondskaben et menneskeligt potentiale, næret af basale almenpsykologiske dynamikker (Igra, 2001).

Ud fra dette perspektiv er børns mobning ikke afgørende forskellig fra andre former for menneskelig grusomhed. Eva Larsson beskriver i sin

Igra forbinder det altid levedygtige
frø af ondskab med tidlige
oplevelser af forladthed og svigt,
grobunden for den nødvendige paranoia.

"Brugsbog for lærere" fra 2001: "Mobningens Psykologi", mobningen som et almenmenneskeligt fænomen udspringende af psykologiske grundprocesser. Som for anden grusomhed gælder det for mobning, at den hviler på to søjler: fortrængning, som gør det muligt at ignorere ofrenes lidelser, og afhumanisering, som er både resultat af og betingelse for den ugenerte mishandling. Som behændigt befrier bøddler og vidner fra generende skyldfølelse.

Eva Larssons bog knytter sig til en anden svensk stemme, Ludvig Igra, i "Den tunna hinnan mellan omsorg och grymhet" (2002). Igra forbinder det altid levedygtige frø af ondskab med tidlige oplevelser af forladthed og svigt, grobunden for den nødvendige paranoia.

For Igra er det en vigtig pointe, at ondskab trives i grupper. Den personlige ondskab må have næring fra gruppens dynamik, for at den kan blomstre. Ondskaben næres af angsten for at være udenfor, af den behagelige ansvarsfrihed for det enkelte medlem. Når den afgørende stopklods fjernes: identifikationen med den anden, vækstlaget for medfølelsen, træder potentialet for grusomhed frem i lyset. "De andre", "de mærkelige" kan man forfølge og mishandle uden at føle skyld.

Afhumaniseringen skaber distance og sætter empatien ud af kraft. Derfor kunne de berygtede studenter i Stanley Milgrams "grusomhedseksperiment" tildele sagesløse ukendte "dødelige" elektriske stød som straf for bagatel-forseelser.

Og tilskuerne til mobning, som jo er helt almindelige børn, omkostningsfrit nyde lettelsen over at ikke være i ofrets rolle.

Mobber og offer

Udviklingspsykologisk er billedet af mobber og mobningsoffer blevet mere og mere tydeligt. Olweus' billedet af mobbeofret er beskrivelsen af et offer: Usikker, ængstelig, med ødelagt selvfølelse, isoleret, ensom. Hvad angår mobbere interesserede han sig for, at de viser et "generelt mønster av asocial eller regelbrytende atferd" (1992).

Senere forskning har tilføjet nuancer, som gør billedet mindre entydigt, og har gjort opmærksom på de hvide pletter på kortet. De hvide pletter skyldes til dels, at mobbede børn er svære at få øje på: Mange mobbede børn forbliver usynlige for de voksne. Fx fortalte Philip Hwang, professor ved Göteborgs Universitet, under ECDP's konference for udviklingspsykologi i Uppsala i august 2001 om børns erfaringer fra og holdninger til mobning: En fjerdedel af de børn, som havde oplevet mobning, fortalte ikke deres forældre om det. Lige mange havde ikke fået hjælp af nogen voksne.

Der er mange ligheder mellem mobbere og ofre:

Børn, som har svært ved at håndtere og forstå følelser, inddrages lettere end andre i mobningens ødelæggende spil. Et EU-baseret forskningsprojekt (EMR Network Project, 2001) med fokus på mobning konkluderer ud fra en gennemgang af aktuel forskningslitteratur, at der er fundet store ligheder mellem mobberes og ofres specielle vanskeligheder: Begge er upræcise i at erkende og forstå baggrunde for andres følelser. Børn i begge roller er ofte aggressive og emotionelt labile og får dårlige resultater end andre børn i test, som handler om at fortolke ansigtsudtryk, slutte sig til følelser og vælge social strategi.

Andre undersøgelser viser, at seksuelt, fysisk og emotionelt misbrugte børn har større tendens til at agere som mobbere eller ofre. Tendensen til at inddrages i mobningsspil er en del af disse udsatte børns vanskeligheder med både emotionel og social problemløsning og med deres ringe sociale status. (Shields, Cicchetti, 2001).

Den forskning, som interesserer sig for mobberes opvækstvilkår, viser, at mobning har rødder i opdragelsespraksis og tilknytningmønster. Børn (her tales oftest om drenge), som viser udadrettet aggressivitet, er ofte autoritært opdraget. Forældres negative, straffende forventninger er selvopfyldende profetier, mere og mere sande, som barnet bliver ældre. (Nix, Pinderhughes et al. 1999).

Tilknytningvanskeligheder er en betydelig ætiologisk faktor i det, at det "disorganized attachment pattern" virker til at disponere for forhøjet aggressivitet og herved for at tildeles rollen som mobber (Lyons-Ruth 1996).

Sociale kompetencer

Disse forskningsglimt viser, at rollen som mobber eller mobningsoffer kan være en konsekvens af en udsat tidlig barndom, hvor der ikke var plads til udvikling af de nødvendige indre kompetencer, som er vækstlag for de "sociale kompetencer".

Denne indsigt førte i 1990'erne til, at fokus blev rettet mod "sociale kompetencer". Sociale kompetencer blev efterhånden nøglebegreb i mobningens diskurs.

Sociale kompetencer refererer til det, i øvrigt meget forskelligt definerede, set af evner, som efter Goleman betegnes som "Emotional Intelligence"(EI).

- ▶ ▶ ▶ Konstruktet EI har inspireret til en mangfoldighed af træningsprogrammer med det erklærede formål at træne børns Emotional Intelligence, på linje med hvilken som helst kognitiv færdighed. Det er ikke-terapeutiske metoder, som ikke interesserer sig for opvækstvanskelighederne per se, men går lige på de potentielle mobberes og ofres vanskeligheder med at håndtere egne og andres følelser.

De fleste metoder for træning af EI og "social kompetencer" udspringer af "SEL"-konceptet (SEL = Social and Emotional Learning), som fra USA har bredt sig som en steppebrand over verden. Konceptet kan studeres nærmere på www.csee.net

Kritik af EI

EI er det centrale konstrukt i SEL-konceptets forklaringsmodel og metode. Efter snart ti års praksis, hvorunder EI igennem flittig anvendelse mere og mere antager sandhedsstatus, kan det være interessant at se på en frisk vurdering af konstruktets lødighed og de afledte metoders faktiske effektivitet.

Spørgsmålet om, hvad det egentlig er, der trænes i EI-træningsprogrammer, stilles i det sidste nummer for 2002 af det anerkendte tidsskrift *Educational Psychologist*, (Zeidner, Roberts, Matthews, 2002). Artiklen retter spot på svage punkter i det teoretiske konstrukt:

Indholdet i "EI" har ændret sig, siden Golemans bog kom ud i 1995. Efter at begrebet i sin oprindelige udformning kunne inkludere stort set alle andre personlige kompetencer end kognitiv begavelse, har Goleman selv strammet det til at omfatte fire aspekter (i forhold til A. selv eller B. en anden) af to hoveddimensioner: 1. færdigheder i at erkende, henholdsvis regulere følelser,

og 2. retning mod selv eller andre.

Artikelforfatterne rejser alligevel flere indvendinger mod den nye, konkretiserede forståelse af EI, fx:

- At der efterhånden ser ud til at være konsensus om en definition som "Evnen til at opfatte egne og andres følelser, at skelne mellem følelser og at kunne bruge denne information til at styre tanker og handlinger" betyder ikke nødvendigvis, at EI fænomenologisk er en særlig "evne", analogt med fx matematisk eller verbal begavelse. Hvordan ved man, at en social handling er tegn på EI, og ikke eksempelvis socialisering, temperament eller noget helt fjerde?

- Muligvis har EI heller ikke karakter af personlig kompetence: Måske kan EI ses som noget, der sker i interaktionen mellem person og miljø, et billede af tilpasningen person-omverden?

I forlængelse af disse indvendinger kan EI, forstået som personlig kompetence, ses som resultat af mange samvirkende faktorer: genetiske, temperament-, miljø- og uddannelsesfaktorer. Hvilket fører til konklusionen: SEL-baserede programmer er udmærkede til social og emotionel dannelse i skolens rammer. Men de bør slippe bindingerne til det "videnskabelige" konstrukt EI og i stedet for definere sig som dannende og kulturformidlende, på humanistisk grund.

Et skift af perspektiv, som åbner

døre til en mindre instrumentel, mere humanistisk tilgang, med større højde til loftet.

Personlig moral?

Igra skriver om generobring af det spontane moralske impuls, som driver til at gribe ind, gøre noget, når vi er vidne til overgreb mod et andet menneske. Den moralske impuls skal næres og dannes, for at den kan gøre sig gældende.

I lyset af den videnskabelige glans, som omgiver programmer for træning af EI i forskellige udgaver, er almindelig etisk og filosofisk dannelse dog kommet til at fremstå som noget gammelt afbleget skrammel. Den har fået os til at glemme lidt, at etisk dannelse, omsorgen for den moralske impuls, er fundament og rationale for kampen mod alle former for magtmisbrug og overgreb, herunder mobning.

Den moralske impuls må næres af etisk og moralsk dannelse. Som trænger til at genindsættes på deres rette plads, i mobbekæmpende praksis! Der findes gode, aktuelle eksempler på praksisudvikling med afsæt i den moralske impuls' nødvendighed. Det gælder fx på DPU, hvor Ebbe Vestergaard og Finn Thorbjørn Hansen arbejder konkret med den etiske dimension i folkeskoleundervisning (Undervisningsministeriet 2001). Udgangspunktet er: "Jo større vidensbombardement

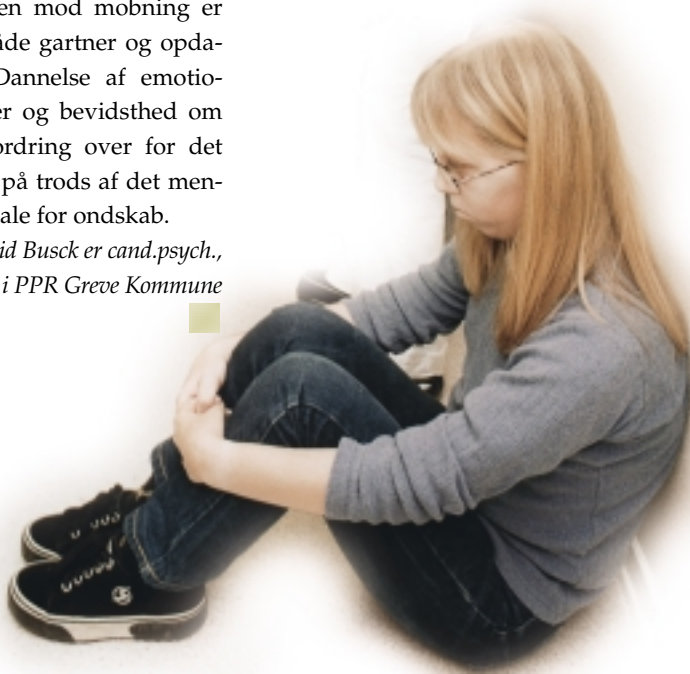
og vidensforurening vi udsættes for (...), jo større bliver behovet for et etisk filter hos den enkelte. Filosofi kan være et dannelsesmiddel i selvdannelsens epoke ...”.

En artikel i Politiken 8. december 2002 beretter om, hvad de filosofiske samtaler i 3. til 5. klasse har betydet for nogle unges liv som voksne. En pige fortæller: "(...) I stedet for at tænke på, hvad andre mener om mig, har jeg tænkt, at de har lov til at have deres meninger – men jeg har min, og mit liv skal ingen andre bestemme over. Den måde at stå imod med er faktisk en, jeg lærte den gang.”

Det var Mettes klasselærer, som på eget initiativ underviste sine elever i Dybbøl Skole i praktisk filosofi. Det kan også gøres enkelt ...

Mobning handler om mere end sociale færdigheder. Mobning er en udfordring til moralsk og personlig dannelse. Kampen mod mobning er en opgave for både gartner og opdagesrejsende: Dannelse af emotionelle intelligenser og bevidsthed om den moralske fordring over for det andet menneske på trods af det menneskelige potentiale for ondskab.

*Ingrid Busck er cand.psych.,
ansat i PPR Greve Kommune*

Referencer:

- EMR Network Project, 2001. Parental Maltreatment and emotion dysregulation as Risk Factors for Bullying and Victimization in Middle Childhood.
- Frykman, Jonas: Ondskans Et-nografi, Lene och Tomas Gerholm, 1993.
- Igra, Ludvig: Den tunna hinnan mellan omsorg och grymhet, Natur och Kultur, 2001.
- Larsson, Eva: Mobningens Psykologi, Socialpædagogisk bibliotek, 2002.
- Lyons-Ruth, Karen: Attachment Relationships among children with Aggressive Behaviour Problems: the Role of Disorganized Early Attachment Pattern. Journal of Consulting and Clinical Psychology 1996 vol. 64, no. 1, 64-73.
- Nix, Robert L., Pinderhughes, Ellen E. et al.: The Relation between Mothers' Hostile Attribution Tendencies and Childrens' Externalizing Behaviour Problems. The Mediating role of Mothers' Harsh Discipline Practices, Child Development July/August 1999, vol. 70, no. 4, 896-909.
- Olweus, Dan: Mobbing i skolen, Hva vi vet og hva vi kan gjøre. Universitetsforlaget, Oslo, 1992.
- Shields, Ann, Cicchetti, Dante: Parental Maltreatment and emotion Dysregulation as Risk Factors for Bullying and Victimization in Middle Childhood. Journal of Clinical Child Psychology, 2001, vol. 30, no. 3.
- Politiken, 8.12.2002: "At finde sig selv i skolen."
- Undervisningsministeriets Nyhedsbrev 18. februar 2001, "Etikken ind i skolen".
www.csee.net